

KIEGÉSZÍTÉS BUDAY DEZSŐ ÉLETRAJZÁHOZ

Joós Ferencnek a Tiszatáj októberi számában megjelent tanulmánya — de korábban Orosz László és Kelen Jolán megemlékezései is — Buday Dezsőről, a kecskeméti jogakadémia „legképzettebb tudós tanerőjé”-ről, a helyi direktórium első elnökéről és a közoktatásügyi népbiztosságra történő felhelyezéséig vezéralakjáról részleteiben ellentmondó adatok — az 1919–20-as évek sajtójának tendenciózusan félrevezető és rágalmozó, a bécsi emigráns sajtó megfelelő tájékoztatás híján számadataiban és kronológiájában pontatlan adatai ellenére is — megegyeznek abban, hogy Budayt szeptember közepén Budapesten letartóztatták és Kecskemétre, az ügyészség fogházába szállították. Innen Héjjas Iván terrorcsapata hurcolta el és végezte ki az orgoványi erdőben 1919. november 19-ről 20-ra virradó éjszaka.

Az életrajzok nem adnak pontos adatot, hogy Buday a bukást követően szeptember közepéig hol bújdosott. Joós megkockáztatja azt a megjegyzést is, hogy „egyelőre... nem emeltek kifogást a diktatúra alatti ténykedése miatt”. Ez az időszak egybeesik a szervezkedő és berendezkedő ellenforradalom első hat hetével, a megtorlás első hullámaival. Két, birtokomba került dokumentummal szeretném ezt az időszakot kiegészíteni.

Buday augusztus 10-től 31-ig — valószínűleg pár nappal ez után is — a Budapesti Magyar Tudomány Egyetemi III. sz. Belgyógyászati Klinika betege volt. A két *Bizonyítvány*, amelyet a klinika kiállított Buday betegségről, igazolja ezt. A *Bizonyítvány*-okat aug. 26-án és aug. 31-én keltezték.

Az első — az aug. 26-i — gyomor- és bélbántalmakat, valamint idegártalmakat állapít meg. A Pestvidéki Ügyészség kérésére kiállított irat megállapítja, hogy „állapota kissé javult, egyelőre egy heti klinikai kezelésre, azontúl legalább is hat heti... szanatóriumi gyógykezelésre van szüksége.” A *Bizonyítvány*-on szerepelnek még a következő sorok: „A fentebbiek fennforgását és a további gyógykezelés szükségességét igazolom. Budapest, 1919. aug. 28. [Olvashatatlan aláírás,] pestvidéki törvényszéki orvos.” Mellette: „Pestvidéki Államügyészség. Budapest” körbélyegző.

A második — az aug. 31-i — ugyan idegártalmakról már nem beszél, de megállapítja, hogy „még néhány héten keresztül klinikai gyógykezelésre, azontúl pedig 6–8 héten át... szanatóriumi gyógykezelésre van szüksége”.

Az első *Bizonyítvány* alapján tehát legalább október közepéig, a második alapján november közepéig tartó intézeti kezelésre lett volna szüksége Budaynak. Szeptember közepén azonban letartóztatták. A törvényszéki orvos a „kórházi ápolást nem tartom feltétlenül szükségesnek” megjegyzéssel látta el a Buday betegségről kiállított klinikai szakvéleményt, s ezzel kiszolgáltatta hóhéraitak.

A két dokumentum alapján joggal állíthatjuk, hogy Budayt betegen, idegileg is kimerülve, a morális szempontokat, de a törvény előírásait is mellőzve tartóztatták le. Nem börtönkórházba szállították, hanem cellába.

MUNCZ KÁROLY

JUBILEUMI KRÓNKA

IV.

„Még mindig a Messiást várják?” — kiált fel Cseh Imre december 5-én a munkásotthonban tartott, több pártot összefogó gyűlésen. „Tudjuk, a világ megváltása egy hónap alatt nem mehet végre. De a proletariátusnak nincs már türelme, élelme, hogy papírformákkal babráljon s mi több, a szeme láttára induljon vissza régi kerékvágásába az élet! A tegnapi hivatalos lapban Baththyány Tivadár belügyminiszter közölte, hogy megszünteti a nemzeti tanácsok hatáskörét, és elrendeli, hogy a közigazgatás ügyeit a régi közigazgatási apparátus intézze!”

Ezzel kivetjük az újért való harc soraiból a legjobb polgári elemeket, *Móra*, *Juhász Gyula*, *Hollós József* polgártársainkat, akik benyújtották lemondásukat a Nemzeti Tanácsi tagságukról.

Pallavicini őrgróf máris észre tért, tizenötezer holdnyi területet ajánl fel az állam földbirtok politikai akciójának céljára. Így a kecske is jóllakik, a káposzta is megmarad. Mi az neki abból a sok tízezer holdjából. És mi az ő jelszavuk? Ment-sük, ami menthető. Port a forradalmárok szeme közé! Hallgassák csak beadványát, amit *Buza Barna* földművelésügyi miniszterhez intézett:

„Szabadjon megjegyezmem, hogy óriási birtokaimat sohasem egyéni, önző célokra, hanem mindig a közérdek javára hasznosítottam. A régi rendben több tízezer holdnyi hitbizományi birtokaimat a fennálló birtokpolitikai megkötöttségek ennél tovább a földrendezésben nem engedték. Most elhárultak ezek az akadályok. Mielőtt a népi bizottságok fölállnának, a magam akaratából fölajánlok fölosztásra 15 ezer hold kiosztható földet Szeged, Tápé, Algyó, Lele, Sándorfalva, Mindszent, Csany, Tömörkény, Kistelek község határában.

Kérem Isten áldását a megkezdett munkánkra, üdvözlettel Pallavicini őgróf.”

Ők már észre tértek. Már is akcióban vannak. Kifogni a szeleket a vitorlákból. Vereink a leszerelt katonák tömegével zúdulnak haza a frontokról. Fegyvereiket még lábnál tartják, még várnak néhány napot, s ha megélést nem tudunk adni, majd a célt jelöljük meg, amiért most érdemes mozdulni. Proletárhatalmat! (Földzúdulás: Mit akartok? Bolsevik diktatúrát?) Le velük! Cseh: Ha kell, igenis bolsevik diktatúrát!

Szász Ernő: A központi hatalmak szervezett munkásságának a béke érdekében kitört forradalma egy csapásra a proletariátus kezébe játszotta át a politikai hatalmat. Ha megnézzük a kérdést, itthon is azt látjuk, a hatalom igazi várományosa a munkásság! Azonban Németországban, a szociáldemokrata párt és annak bolsevik baloldala egymással éles harcban áll, részekre bomlott. Auszriában a keresztény szocialista és a nemzetiségi villongások tördelik szét a munkásság erejét.

A magyar munkásságnak minden oka megvan a türelmetlenségre, pedig hosszú évtizedeken át a békétlenséget, cinizmust, lenézést, elviselhetetlen béreket, börtönt bilincset, golyót, akasztófát kapott. Ma módjában volna, holnap módjában lesz a magyar munkásosztálynak, hogy a régi uralkodó osztály eszközeit használja. Hanem a magyar munkásosztály gavallér. Nem nyúl ezekhez a gyilkos eszközökhöz!

Burunka: Minek ez a hízelgés! Magunk választjuk ki az eszközöket! Még a kezünkbe se vettük, máris lebeszél róla.

Tonelli Sándor: És a magyar intelligenciával mi lesz? Javaslom, a földbirtok-reformot terjesszék ki a kenyér nélkül maradt tisztviselőkre is. Ezzel két célt érünk el. Az államot nagy kérdésektől mentesítjük, a magyar középosztályt visszavezetjük a földhöz, amitől ötven évvel ezelőtt elszakították erőszakkal. A szellemi proletariátus helyett egységes középosztályt kell teremtsünk!

December 6-a. A Délmagyarország felhívása. A szegedi nemzeti tanács a forradalom első napjaiban agitációs gárdát szervezett arra a célra, hogy a hazaérkező katonákat a vasútállomásokon és a kaszárnyákban felvilágosítsák az új rend lényegéről és mindenkit nyugalomra intsenek. A többszöri felhívás ellenére sem jelentkezett a polgári osztály egyetlen tagja sem, az agitációs gárdát kimondottan a szegedi szervezett munkásság képviseli, és ezzel az új rendet erősíti.

Ugyanakkor: „Wilson tavaszra teljes békét vár. Németországra háborús bűnössége révén még súlyosabb föltételeket szabnak ki az antant hatalmak.”

Ugyanakkor a szegedi munkástanács nyolc napon belül ötvenszázalékos árleszállítást követel a kereskedőktől! A 15 ezer főnyi szervezett munkásságot képviselő munkástanács a hétfő esti ülésén ultimátumszerű határozatot hozott. A kereskedők az összes közszükségleti cikkek árát szállítsák le ötven százalékkal. Ellenkező esetben a munkásság a legszigorúbb eszközökhöz nyúl.

December 7-e. Az antant csapatoknak joguk van Magyarországra teljes megszállásához.

Károlyi Mihály Párizsba utazik a készülő béketárgyalásokra.

Korlátozzák Szegeden a villany- és gázfogyasztást. Az erőműnek fogytán a a szene.

December 8-a. Wilson útban van Európa felé. Ha Károlyinak nem sikerült felvilágosítani az antantot, lemond a magyar kormány.

Letartóztatták a német katoná- és munkástanács végrehajtó bizottságát! Mi vár a magyar, a szegedi nemzeti- és munkástanácsra?

December 8-a. Magyarország megszállása az antant hatalmak által ma is folyamatban van. Budapesten megalakult a magyar vörösgárda.

December 9-e. Wilson: Nincs szükség sok apró demokratikus államra!

December 10-e. A Petit Parisien közli Károlyi november 27-én tett nyilatkozatát: „Ha az antant segít, rendet teremtünk Magyarországon. Ha lehetetlen területi követelésekkel lép fel, lemondunk, de utánunk csak a bolsevikizmus következhet!”

Ugyanakkor: Szegeden megszűnt a villamosforgalom. A szegedi pizskos, nyikorgó bárkák, amit eddig villamosnak neveztünk, leálltak, mert nincs szén, nincs áram. Kilátás sincs rá, hogy meginduljanak a bárkák.

A szegedi helyőrség elsőnek az országban fölesküdtött a kormányra. A mintegy háromezer pompás friss katonát Sós tábornok, *Detre* János kormánybiztos és So-

mogyi Szilveszter köszöntötte a Klauzál téren az eskütétel alkalmával. A polgármester ilyen szavakkal szólott: „Katonák! Esküdtételek napján magyar szívem teljes melegével köszöntlek benneteket, mint az ifjú magyar köztársaság ifjú katonáit. Köszöntlek városom nevében, amely büszke rátok, bizalommal tekint felétek, mert a jövő társadalom rendjének legfőbb biztosítékát látja bennetek.”

A szegedi munkástanács árbizottsága ragaszkodik a 20—50 százalékos vendéglői árrendményekhez is!

December 11-e. Francia katonák Szegeden. Tíz francia katona érkezett, hogy a később befutó csapatoknak szállást biztosítsanak.

A munkástanács *Balogh Károly* tanácsnok, a közéleti hivatal vezetőjének leváltását követeli a kormánybiztos főispánál.

December 12-e. Megindult az első bolsevikista lap. A szegedi szociáldemokrata párt baloldali elemei *Pestről* lehozták a kommunisták lap első számát, amelynek címe: *Vörös Újság*. A Népszava szerint a magyar bolsevikizmust az Oroszországból hazatért elégedetlen foglyok terjesztik, akik az ott tanultakat itthon akarják valóra váltani.

December 13-a. A győztes antant hatalmak Németországot porig akarják alázni, teljesíthetetlen követeléseikkel. *Lloyd George* az általános leszerelést követeli, de Anglia hadiflottájának kivételével. Magyarország megszállása tovább folytatódik.

December 14-e. *Nagy Vince*, az új kultuszminiszter nyilatkozata a bolsevikizmus ellen: „Nyíltan áll előttünk a kérdés. Hajlandó-e a magyar polgárság a közvetlenül fenyegető bolsevikizmussal szemben fellépni? Ha igen, álljon a kormány mögé és támogassa!”

December 15-e. A városházán 14 állás volt üresen, közöttük hét írnyi. Száz-tizenkét ember nyújtotta be rá pályázatát.

A kormány el akarja rendelni a kényszermunkát, mert a vasúti szenes- és élelmiszeres vagonok kirakásához tizenöt-husz koronás napidíjért nem kapnak nap-számokat!

December 16-a. Szegeden reggel nagy riadalmat keltett, hogy a munkásság piros kokárdákkal a munkásotthon körül nagy tömegekben gyülekezett. A katonaság is képviseltette magát, két ágyút, több kerek géppuskát hoztak magukkal. A kereskedők, mivel a korábban követelt árleszállítást csak szavakban fogadták el, sietve lehúzták redőnyeiket, a járműforgalom leállt, és halálos csönd ült meg a várost. Fél 10-kor *Wallisch Kálmán* mondott a munkásotthon körül összegyűlt tömeghez beszédet, amely azután elindult a városháza elé, munkát, árleszállítást, tisztességes bért, *Nekich Richárd* a betegsegélyző pénztár vezetőjének és *Balogh Károly*, a közéleti hivatal vezetőjének leváltását követelve.

A tömeg küldöttséget menesztett *Dettre János* kormánybiztoshoz, ügyének rendezése végett, miközben a katonaság nekiszögezte ágyúit és géppuskáit a városházának.

December 17-e. Az ország válsága tovább tart. Minden várost megszállnak az antant csapatok.

Veszélyben a szociáldemokrata párt egysége, a rohamosan terjedő bolsevikizmus eszméje miatt!

A szegedi háztartási alkalmazottak ma tartották első szervezkedő összejevete-lüket. *Wallisch Kálmán* a kollektív szerződés követelésére hívta fel az eddig szervezetlen munkások figyelmét.

December 19-e. Európa problémája: Wilsonizmus, vagy leninizmus?

December 20-a. Kik csinálják az ellenforradalmat? „Sietünk megállapítani, hogy nem a pármái hercegek, főlovászmesterek, volt miniszterek és egyéb bohócok. Azoktól most nyugodtan alhatna tövissel bélelt párnáján az új magyar rend. Szeretnek azok ellenforradalmat csinálni, de most messze vannak tőlünk. Azt se mondjuk, itthon ne lennének olyan polgáremberek, akik nem szeretnének csinálni. De azok egyelőre nem mernek. Az ellenforradalmat mostanában az anarchia készíti elő. Mindebből elégedetlenség következik, és az majd egy csordává veri az ellenforradalmárokat. Kiút belőle: dolgozni kell!”

December 22-e. *Dix* francia alezredes tegnap felkereste *Károlyi Mihályt*, akinél jelen volt *Jászi Oszkár* és mások. A fegyverszüneti bizottság munkájának munkamódszereit tárgyalták meg.

A munkástanács birtokreform javaslata szerint Szeged város földjei továbbra is köztulajdonban maradnak, örök bérletben adhatók ki.

December 25. Karácsony. Valaki a *Hüvelyk Matyi*-ban:

„Betlehemes ének, 1918-ban
Csókolom Jézuskám,
A kis inged szélit,
Születésed napján
Minden jó itt, szép itt.
Se zsír, se szén, se gáz,
Se semmi kényelem,
Ilyen lehetett az
igazi Betlehem.

De annyival mégis
Különb a mi sorunk,
Hogy csöppséged körül
Magunkban kuksolunk.

Ellógtak közülünk
A három királyok,
Pokolizskirába
Vitték az irhájok.

Hát mindez szép volna
Hát mindez jó volna,
Csak az ég túlságos
Közel ne hajolna.
S rongyos jászol körül
Melyben bölcsöd vagon
Ne tolongna annyi
Sok oktalan barom!”

December 29-e. Dix alezredes Szegeden. Berthelot tábornok városunkban tárgyalta a magyar fegyverszüneti bizottsággal.

A szegedi munkástanács a város nagy munkaalkalmainak megteremtéséről tárgyalta a város vezetésével.

Szigorú rendelet készül a vagyonejtikolások ellen!

December 31-e. Magyarország teljes megszállása. Hétfőn este kétezer francia megszálló katona érkezett Szegedre, egy tüzéruddal. A várost a 76. hadosztály egy ezrede szállta meg. A legénység zöme színes gyarmati katona. A megszállás nem jelent kötöttséget a város szokásos életére.

A szegedi munkástanács siettetti a várost tervezett építkezéseinek megkezdésére, hogy munkaalkalmat teremtsen sok kenyér nélkül maradt munkásának.

A nemzeti tanács javaslatára a nagybirtokosok és a földmunkások bevonásával alkalmi részvénytársaságot létesítenek.

Kommunisták zászlóbontása Szegeden. Vasárnap délután nagyszabású gyűlés zajlott le a városháza közgyűlési termében. A gyűlésen a minden korokban fel-felvetődő eszmék, a mindig legyűrt, de soha meg nem ölt eszmék, a kommunizmus eszméjét rejtegették, mint a közeli eljövendő valóság eszméjét. Az élénk és izgalmas vitákban Szeged város munkásságának teljes vezetősége részt vett. Érdekes véletlen, hogy a zászlóbontás éppen az elmúlt rendszer legkorhadtabb intézményének, a közigazgatásnak csarnokában, a közgyűlési teremben ment végbe, amelyről néhány héttel ezelőtt még senki se hihette volna, hogy falai éppen a kommunizmus tanait visszhangozzák napjainkban, mivel a letűnt korszakban nyilvános gyűlésen beszélni sem volt szabad a kommunizmusról.

A gyűlés határozatai a szociáldemokrata párt kettészakadását jelentik, miután kimondták a kommunista párt megalakulásának szükségességét.

Szeged a háborús számok tükrében:

A szegediek hadra fogható férfilakosságából 35 korosztályt soroztak be, s vittek el négy év alatt a különböző frontokra. Albánia, Galícia, Volhinia, Doberdo, Piavé, Alpok, Verdun, Szászország lövészárkaiba. Ez a 35 korosztály 30 ezer 825 fegyverképes katonát jelentett, akik közül fölmentettek 3100 vasutat.

1918 december végéig leszereltek, tehát hazaérkeztek 10 ezer 572-en. Ugyanakkor a hadisegély-irodáknak 860 rokkant jelentkezett ideiglenes segélyért.

A Szegeden állomásozó ezredeket, mert jó katonák voltak, az első vonalakban vetették harcba.

A 46. gyalogezred 54 ütközetben vett részt, 8907 katonája közül elesett 1140 közlegény és 107 tiszt.

Az 5-ös honvédek 8754 katonája volt a harctéren, 30 ütközetben volt részük, 870 közlegény, 185 tisztjük elesett.

A 3-as huszárezred 47 ütközetben vett részt, elesett 1198 közlegény, 19 tiszt. Elpusztult kétezer ló.

Az 1-es lovas tüzérek 27 ütközetben voltak, 2117 emberük közül elpusztult 185 köztüzér és 28 tüzértiszt.

Az 1-es utászoktól 5870 ember közül elesett 436 közlegény és tiszt.

A 2-es tüzérek 1854 emberéből 125 köztüzér, 11 tiszt halt hősi halált, az osztrák uralkodóházért, az uralkodó osztályért, a magyar urakért.

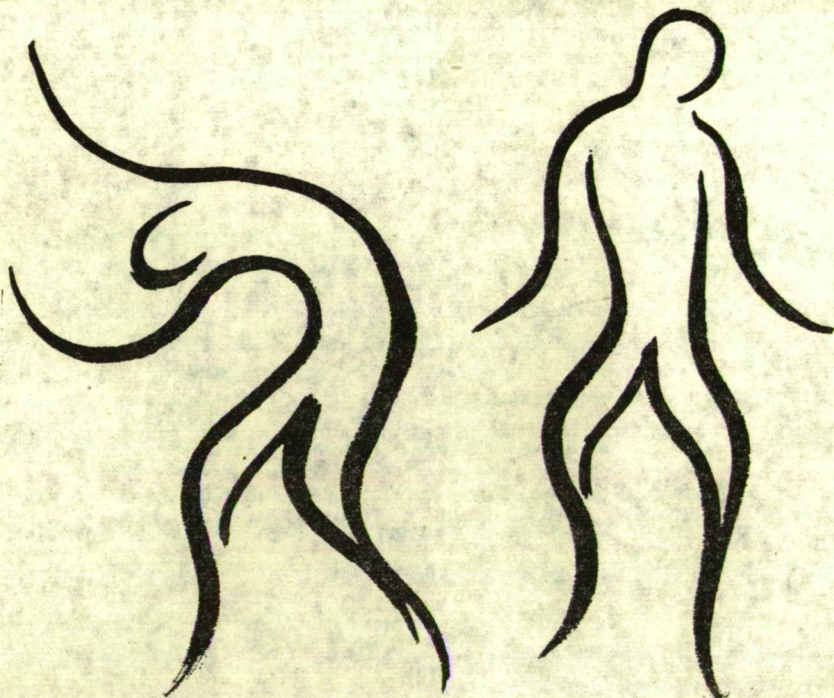
A HÁBORÚ PUSZTÍTÁSA SZEGED VÁROS CSALÁDJAINAK ÉLETÉBEN:

Év:	Házasságkötések:	Születések száma:	Halálozások száma:
1914.	799	2692	1853
1915.	458	2034	2182
1916.	413	1466	2245
1917.	441	1513	2330
1918.	672	1420	2462

A háborús konjunktúra a rendelet kijátszásával gazdagította Szeged polgárságának némely rétegét. Az ebből keletkező rendőri beavatkozásokból egy kis ízelítő:

Év:	Mindenféle rendőri kihágás:	Háborús rendeletbe ütköző kihágások:
1914.	1512	300
1915.	6405	870
1916.	4789	940
1917.	3985	1110
1918.	4166	1235

ESZES BALÁZS

LEHEL ISTVÁN RAJZA